

8. HEDMARKENS MEROVINGERTID I ET FUGLEPERSPEKTIV

Christian Løchsen Rødsrud¹ og Ingunn M. Røstad¹

Allerede før utgravningene i forbindelse med rv. 3/25 hadde begynt, ble det ved metallsøk gjort funn av en spenne formet som en fugl (C61315) fra merovingertid (ca. 550–800 e.Kr.). Denne fremkom på kokegrops-lokaliteten Rømma², som er omtalt og kartfestet i kapittel 7 i denne boken. Vi vil først beskrive spennen og plassere den kronologisk, før vi vil redegjøre for andre relevante funn i området. Dette vil lede videre inn i en diskusjon av merovingertidens fuglesymbolikk og hvordan denne spennen kan ha havnet nettopp på Rømma. Formålet med artikkelen er følgelig å plassere Rømma-spenneren i en større kontekst, og derigjennom

fremheve den som del av den sterke tradisjonen med bruk av fuglesymbolikk hos et overregionalt ledersjikt på Hedmarken.

Spennen er laget av kobberlegering, og formuttrykket tar utgangspunkt i to plastisk modellerte bånd som danner en fuglekropp med vinge. Disse slynger seg om hverandre og avsluttes i et hode med et markert øye, kraftig øyebryn og krummet nebb. På baksiden er det bevart deler av nålefeste og nåleholder. Nålen mangler, men korrosjonsrester viser at den har vært av jern. Spennen er 4,2 cm lang og veier 6,3 g. Den har klare likhetstrekk i C52837 fra Maridalen i Oslo.

Figur 8.1. Spenner med fugler med markerte øyne og nebb fra (venstre) henholdsvis Rømma (Foto: Ulla Schildt, KHM), Maridalen (Foto: Ellen C. Holte, KHM) og Runsa borg (Foto: Camilla Hällbrink, konservator, Runsaprojektet).

1 Kulturhistorisk museum, Universitet i Oslo.

2 Lokaliteten ligger på bruket Østre Rømma som tilsvarer matrikelgården Rømmen lille.

Hodet minner også om en spenne (F14128) fra Terrass III Runsa Borg, Stockholms län (fig. 1 og <http://aktuellt.runsaborg.se/#home>).

Det krumme nebbet og vingen som er lagt om fuglekroppen, er typiske trekk som gjenfinnes på spenner/smykker og skjolddekor i merovingertid (Magnus 1999:163–164; 2002). Fugleformen har likhetstrekk med blant annet skjolddekor fra Sutton Hoo og ikke minst fuglehodene på den berømmelige Åkerspenneren i forgylt sølv. Likevel har fuglen enkelte trekk som virker alderdommelige, og som skiller den noe fra merovingertidstypene. Dette gjelder bl.a. den særegne, litt langtrukne «snabelformen» på nebbet. Dette kan minne om utformingen av bl.a. profilhoder i sen stil I på enkelte relieffspenner, eksempelvis B6516 fra Kvåle i Sogndal kommune, Sogn og Fjordane (figur 8.2). Fugleformete spenner standardiseres dessuten i merovingertid og finnes derfor hovedsakelig i to hovedtyper: Den ene typen er formet som en rovfugl med krummet nebb fremstilt i profil (Ørsnes 1966:type L3, også kalt «Vendelkråka» eller bird-of-prey brooches), mens den andre typen er en fugl med sammenslåtte vinger sett ovenfra. Denne typen benevnes gjerne som

Figur 8.2. Relieffspenne Kvåle. Foto: Svein Skare, Universitetsmuseet i Bergen. Tegning: Ingvild Tinglum Bøckman, KHM.

«fuglefibler» (Ørsnes 1966:type D). Fuglespenneren fra Rømma kan ikke klassifiseres som noen av disse typene. Blanding av alderdommelige trekk som hører hjemme i folkevandringstid, og typiske merovingertids karakteristika, kan derimot antyde at den tidsmessig hører hjemme i overgangen mellom de to periodene, eller muligens helt i begynnelsen av merovingertid, før standardiseringen av typene tar til.

8.1 RØMMA-OMRÅDET

Kokegropslokaliteten ligger på en høyde i terrenget og er beskrevet i kapittel 7 i denne publikasjonen. På Klammerbakken³ (Cramerbakken), 550 meter sør for tunet på Vestre Rømma, ligger en lokalitet hvor det er kjent én kokegrop (id 116185), og noe lenger sør for denne restene av en gravhaug som delvis ble sprengt bort på 1950-tallet (id 77436). Gravhaugen regnes av Steinar Sørensen som en storhaug (1978:20). Etter sprengningen skal en gutt ha observert røyk som sivet ut av et hulrom ifølge opplysninger i kulturminne-databasen Askeladden. Gutten brukte et spett og mente å kunne kjenne trevirke som gav etter innenfor 20 cm jord. Gerhard Schøning (1777 [1775]) forteller at det i 1730 ble funnet et helt «sjakkspill» i en gravhaug på Vestre Rømma. Sjakkspillet hadde blitt pakket inn i en silkeduk, som da var nesten råtnet bort. Funnet skal ha blitt sendt til Det kongelige kunstkammer i København omtrent samtidig, men er nå tapt. Schøning nevner haugen i forbindelse med «Kjæmpe-Høie», og det er ikke utenkelig at det er snakk om samme haug som ble utsatt for sprengningsarbeidene. Schøning nevner for øvrig at det på gården har vært en del «Offer-Lunde og Offer-Høie, hvor man især skal have dyrket en Afgud, Ræmen kaldet, under skikkelse av en Geedebuk».

Utover disse to lokalitetene må det nevnes at det er gjort to vikingtidsfunn fra gravhauger på Rømma. Den ene var en regulær haug med en branngrav der brente bein var nedlagt i en skjoldbule sammen med et bittel (C4955–4956), mens den andre haugen angivelig var en røys bygd opp av små rullestein, men det lå et lag bryggstein rundt gjenstandsfunnene (sverd, spyd, øks, skjoldbule, kniv, bittel, fil/stekespid, hank til kleberkar – C3858–3865). Funnopplysningene er i begge tilfeller så gamle at det ikke finnes eksakt informasjon om funnstedet utover at de er fra Rømmen store/lille. Fra Rømmen-gårdene er det også innlevert en spydspiss av Jan Petersens type A (C5887). Viktigst i denne sammenheng er at beretningene og funnene vitner om flere slettede gravminner i området, og at den ene haugen som er bevart, ikke er representativ

3 Klammerbakken ligger på matrikelgården Rømmen store, som tilsvarende dagens bruk Vestre Rømma.

for situasjonen før det moderne jordbruket tok til på stedet. Flere gravhauger er, som omtalt, slettet, og ingen forhistorisk gårdsbosetning på Rømma er kjent. Dette vanskeliggjør en rekonstruksjon av det forhistoriske landskapet, men beliggenheten til både kokegropsfeltet og storhaugen på Klammerbakken på naturlige høyder i terrenget antyder at det var nettopp de tørreste, høyereliggende områdene som ble benyttet til bosetning og andre gårdsaktiviteter. Kokegropslokaliteten rommet 79 strukturer, hvorav 59 kokegroper, og bør dermed kunne regnes som en viktig samlingsplass der mange mennesker har møttes. Selv om kokegroper kan ha hatt mange funksjoner, er det viktigste aspektet møteplassen mellom mennesker og et politisk spill som kan ha pågått der (Narmo 1996; Gjerpe 2001:84; se for øvrig Ødegård 2018: for en tolkning av spesialiserte kokegropfelt som tingsteder). I forbindelse med gjestebud, ritualer og alkoholinntak er det ikke utenkelig at noen kan ha mistet en gjenstand som en spenne. Det kan også tenkes at spennen er bevisst deponert, dvs. gravd eller lagt ned i jorden, kanskje som et offer eller av andre årsaker. Fuglespenner har for øvrig høyst sannsynlig vært et kvinnesmykke, da menn sjelden eller aldri pyntet seg med spenner i denne tidlige fasen av merovingertid (Røstad 2016:349–351, 362–366). Dette impliserer at en kvinne trolig har oppholdt seg på feltet, noe som kan bety at hun har tatt del i de aktivitetene som foregikk i forbindelse med møtene eller forsamlingene der.

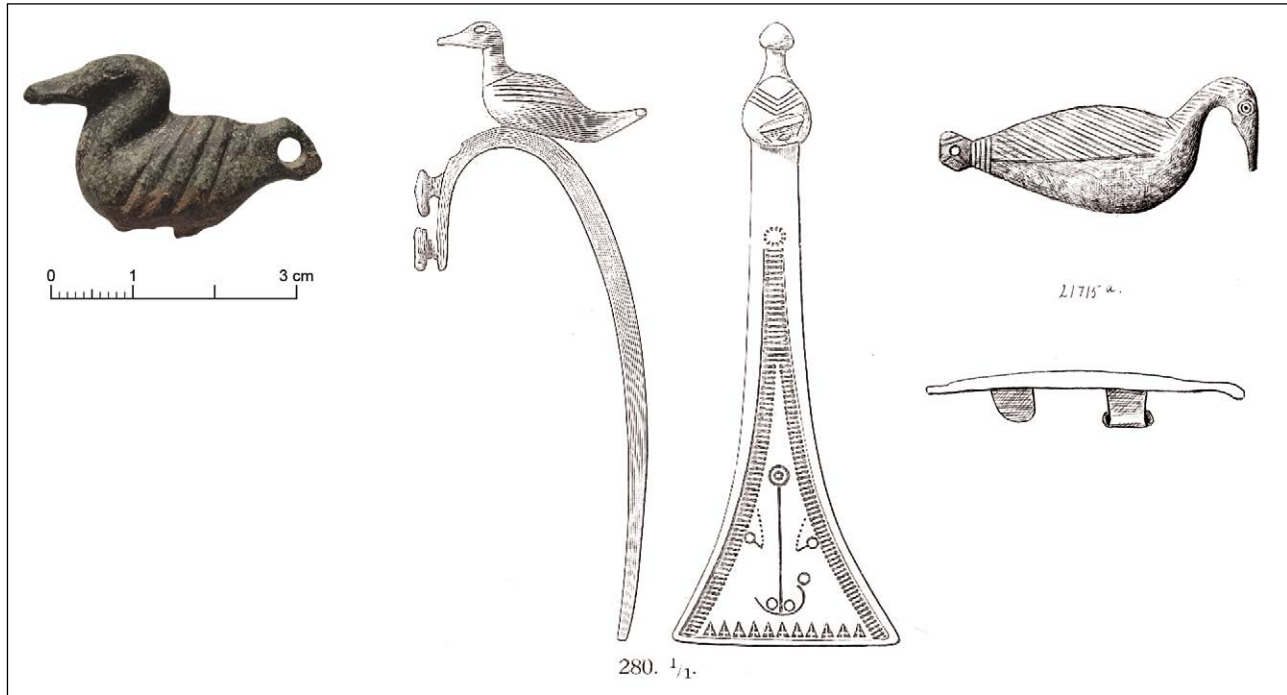
På Rømma er det riktignok bare én C14-datering som gir holdepunkter for aktivitet i merovingertid (430–613 e.Kr.), jf. denne bokens kapittel 7, og denne dekker da kun merovingertidens eldste del. Som nevnt ovenfor kan imidlertid spennen være en tidlig form og ha en brukstid som faller innenfor den radiologiske tidfestingens rammer. Ytterligere fire av 12 av dateringer fra feltet omfatter folkevandringstid som hovedfase, og ytterligere tre av 12 inkluderer den eldste delen av folkevandringstid. Oppsummert kan man si at dateringene på lokaliteten i noen grad svekker, men umuliggjør ikke, teorien om at spennen kan være tapt eller deponert under kokegropsfeltets brukstid. Likevel er et viktig aspekt ved kokegropfeltene at de oppviser kontinuitet gjennom århundrer, og at båndene til stedet stadig styrkes gjennom repeterende bruk av kokegroper (Semple & Sanmark 2013:522–524), slik at ferdsløse i landskapet også etter at kokegropfeltet var ute av bruk, godt kan ha utløst assosiasjoner til stedet som en fortidig samlingsplass og derigjennom en tilknytning til forfedrene på gården.

En annen mulighet er at spennen er pløyd opp fra en grav på stedet. De nevnte vikingtidsfunnene vitner om at det har ligget flere gravhauger spredt i landskapet på Rømma, og at graver også kan ha blitt etablert i

merovingertid, ville ikke være urimelig. Kanskje ble en grav anlagt allerede i tidlig merovingertid, like etter at kokegropsfeltets brukstid var over, for å hedre minnet om stedet og knytte seg til forfedrenes bruk av landskapet slik det er kjent fra en rekke andre sammenhenger (Williams 1998; Stenholm 2012; Williams 2013; Dahl 2016). Et gravmonument ville eventuelt også fremstå fremtredende i landskapet på toppen av høyden som i utgangspunktet skiller seg naturlig ut i lokalmiljøet.

8.2 MEROVINGERTID PÅ HEDMARKEN

Ofte har merovingertiden i Norge og Sverige blitt omtalt som en nedgangsperiode på grunn av de mange endringene som finner sted i samfunnet i tiden 550–600 e.Kr. Generelt avtar antallet gravfunn sterkt, og en forenkling i gravutstyr og gravgjemmer er observerbar ved overgangen til merovingertid (Shetelig 1925; Stenberger 1933; Gudesen 1980; Solberg 2000:186–197). Vesentlige elementer er at keramikkproduksjonen opphører (Fredriksen mfl. 2014; Rødsrud 2016), men det er også et bortfall av draktelementer som hekter, relieffspenner og små bøyelformete spenner (Solberg 2000:192–195; Røstad 2016:99–170, 348–349; 2018:76–78). Ikke bare i gravinventaret øynes spor etter urolige tider. Et markant oppsving i nedleggelse av gullskatter sammenfaller tidsmessig med endringene i gravinventaret, noe som både er tolket som tegn på at folk har gjemt unna kostbarheter, og som ofre til guder og makter for hjelp i krisetider (Bøe 1923; Stenberger 1979:493; Axboe 1999), og en rekke gårder og åkersystemer legges øde (Welinder 1975; Rønneseth 1981; Pedersen 1999:50; Widgren 2012). Ødeleggelsen er også satt i forbindelse med en omlegging av jordbruket og endring i eiendomsstrukturen der jord etter hvert samles under store jordegods (Skre 1998, men se også Hamerow 2002 for europeiske eksempler; Iversen 1999; Myhre 2002:191; Ljungkvist 2006). Basert på odelsrettigheter i middelalders lovverk er det sannsynlig at rettigheter arves (Zachrisson 1994, 2011; Iversen 2013), men det finnes også forskning som antyder at retten til land reguleres fra en sentral myndighet (Holst 2010). Det ser ut til at mindre gårder forlattes og store eiendommer etableres av en elite på den beste jorden rundt maktsentre, kjennetegnet bl.a. av monumentale gravhauger (Myhre 1987, 2002). Alt dette skjer samtidig som de lange og stabile kontaktene med Romerriket opphører med imperiets fall, og dette er i nyere forskning igjen satt i forbindelse med ustabile maktforhold og mulig geriljakrig (Ystgaard 2014). Særlig populær de senere årene er også teorien om en naturkatastrofe i år 536 e.Kr. som kan ha medført dårlige avlinger og

Figur 8.3. Fuglefigurer fra Rømme store (Foto: Christian Løchsen Rødsrud), Gotland (etter Almgren og Nerman 1923:Taf. 18) og Haugen i Fyresdal (UNIMUS: Fotoportalen). Montasje: Ingvild Tinglum Bockman, KHM.

ha vært med på å utløse de nevnte endringsprosessene (Moreland 2018 med videre referanser).

Til tross for at merovingertiden er en periode som er ganske lite utforsket i Norge, så synes den å stå sterkt i Hamar-området med særlig mange funn rundt Åker gård og lokaliteten Smørkollen. Åkerfunnet, som er datert til ca. 600 e.Kr., består, foruten Åkerspennen, av ytterligere remutstyr samt deler av et praktsverd (ringsverd) og rikt dekorerte beslag til et skjold. Gjenstandene i Åkerfunnet har blitt satt i sammenheng med et skandinavisk eller kontinentalt ledersjikt i et vidstrakt kontaktsystem, med sine nærmeste paralleller i Uppland og de rike gravene i Vendel og Valsgärde, men også på frankisk område og i England med den samtidige skipsgraven ved Sutton Hoo i Suffolk (Carver 2005 [1998]). Dette forsterkes også av funn av jernskinner, bronseblikk, bronsebånd og et dyrehode tilhørende en hjelm fra haug 6 på By og ikke minst en rik våpengrav med likehetstrekk i Vendel grav 14 fra Rustad Store. Funnene kan brukes til å fremheve teorien om en forbindelse til de Upplandske høvdingssjikt i Vendel og Valsgärde, og videre til teorien med utgangspunkt i Ynglingatal om at Øst-Norge ble erobret av svenske høvdingar ved starten av yngre jernalder (Martens 1969:70–72, 76–83; Helgen 1975; Nybruget 1976:8; Sørensen 1976:19; 1977:13–14; men se også Røstad i trykk).

8.3 OM FUGLEN SOM MAKTSYMBOL

Etter at undersøkelsene i forbindelse med rv. 3/25 var ferdige, ble det funnet ytterligere en fugl ved metalløk på nabogården Rømme store⁴. Denne fuglen (figur 8.3) var riktignok av en annen type enn de typiske merovingertidsfuglene og har sin nærmeste parallell i en fugl som sitter på en hank av kobberlegering til et drikkebeleg fra yngre romertid på Bläsnungs, Vestkinds, Gotland (Almgren & Nerman 1923:Taf. 18, fig. 280). I tillegg har fuglen stor formlikhet med en fugleformet spenne av kobberlegering (C21715) fra Haugen i Fyresdal. Spennen fra Fyresdal er imidlertid ikke helstøpt, som de to ovennevnte, og har nålefeste på baksiden. Den ble funnet i en grav sammen med en liten bøylespenne av kobberlegering (som Schetelig 1911:Fig.39), et leirkar med hank ved randen (R.365), en jernkniv, et spinnehjul av kleber (R.170), harpikstetting/trekarkitt og kull. Graven kan dateres til yngre romertid /folkevandringstid, trolig 400-tallet (Munch 1965:73). Det er ikke mulig å avgjøre hva fuglefiguren fra Rømme store har sittet på, men jernkorrosjon under fuglens buk antyder at den sannsynligvis har vært festet til et jernbeslag eller lignende.

Fuglemotivet opptrer allerede fra yngre romertid i Skandinavia. Det finnes blant annet på våpenutstyr som munnblikk, doppsko, sverdslirebeslag og rembeslag (Røstad 2008:108–109) i tillegg til fingerringar av gull,

⁴ Grunneier på Vestre Rømme, Kristin Solberg, informerte i januar 2019 Christian L. Rødsrud om at det skal være rester av overpløyde gravhauger på omtrent samme sted som metalldetektorfunnet ble gjort.

såkalte «ravne-» eller «ormehoderinger» (Petersen 2003:290).

I folkevandringstid gjenfinnes fuglesymbolet blant annet gjennom fuglenåler (Engevik 1995), enkelte fugleformete spenner (som regel av fugler sett i profil) og som dekorelement i form av fuglehoder på relieffspenner. Fuglehodene på relieffspennene ligner rovfugler med krummet nebb (Magnus 1999:163–164; 2002). Et lignende «rovfuglhode» finnes også som en utskåret hank til en treskål eller kopp i et våpendepot fra Vimose på Jylland (Engelhardt 1869:27, pl. 16 – fig. 11 og 13; se også Rødsrud 2012 for en tolkning av fugleformet keramikk fra romertid/folkevandringstid). Fugler finnes også avbildet på gullbrakteater (Hedeager 1999b; Wiker 2008).

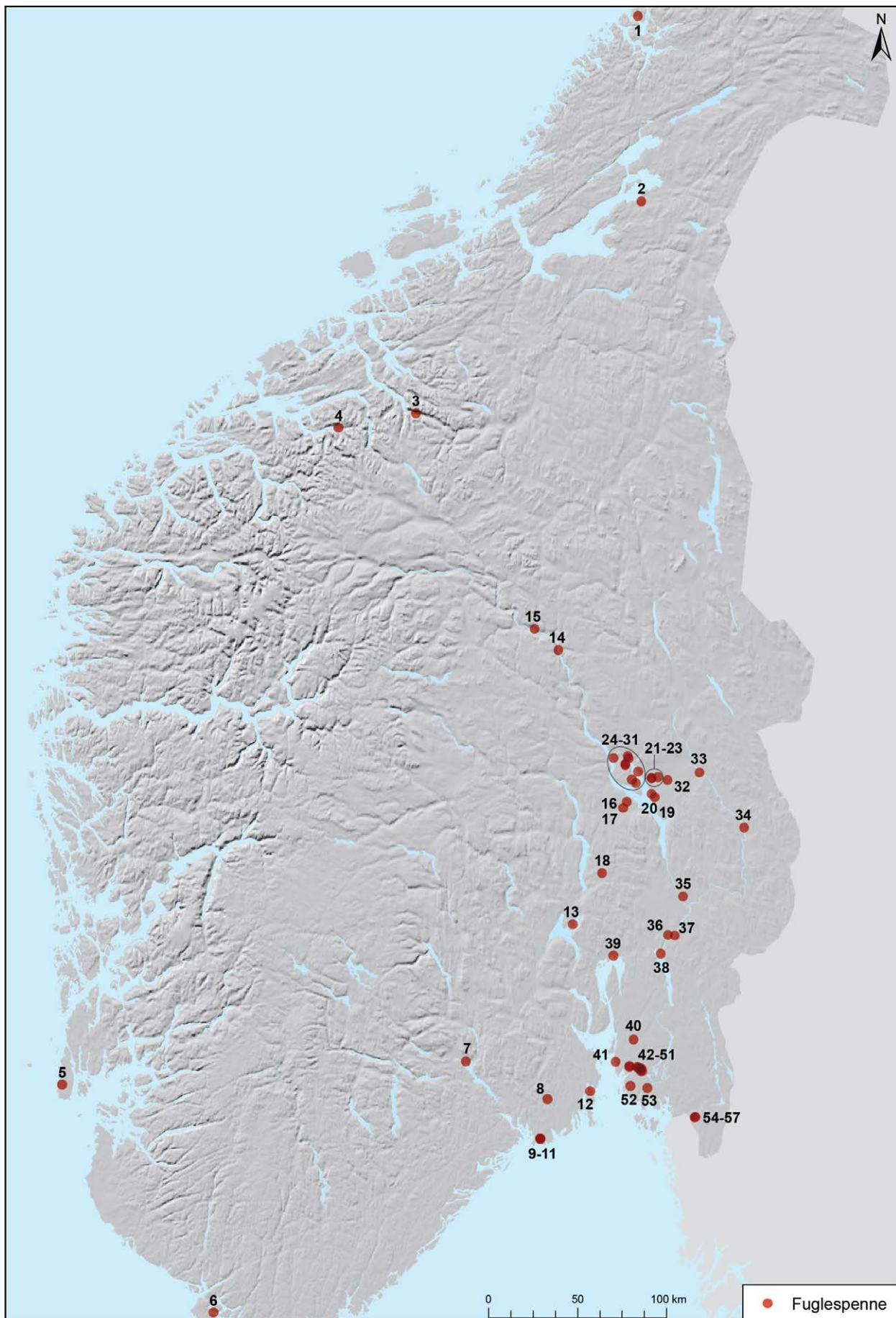
Også i merovingertid opptrer avbildninger av fugler i flere sammenhenger. Først og fremst gjelder det de to hovedtypene av fugleformete spenner, fuglefibler og rovfuglspenner (også kalt vendelörn hos Molin 2000), nevnt ovenfor. I tillegg gjenfinnes motivet som rovfuglhoder på ryggknappspenner (Ambrosiani 1983:25–26; Magnus 1999:167). Det er imidlertid ikke kun i forbindelse med smykkematerialet vi finner fuglefigurer. Rovfugler med krumt nebb finnes bl.a. på beltespenner, beltebeslag og på (pressblikk til) hjelmer. Det er dessverre ikke mulig å avgjøre om det er avbildet fugler på hjelmfragmentene fra By, jf. Martens 1969:71–72. Motivet forekommer også som beslag på skjold: «predatory-bird board mounts» (Dickinson 2005:114–119, 123, 128–129, 133–163).

Peter Vang Petersen (2003:290) argumenterer for at fuglesymbolet ble tillagt beskyttende egenskaper siden det opptrer på våpenutstyr, men smykkene med fuglemotiver bør også være uttrykk for en tilsvarende symbolikk omkring dyr med spesielle, overnaturlige krefter (Kristoffersen 1995; Hedeager 1999b). Når krigeraristokratiet vokser frem i yngre romertid / folkevandringstid, blir krigerguden Odin en sentral skikkelse i kosmologien (Näsman 1998:274–275; Kaliff & Sundqvist 2004; Hedeager 2005:522–523). På bakgrunn av dette settes fuglemotivet gjerne i sammenheng med en sjamanistisk Odin-kult, der fugler kan symbolisere Odins hjelpeånder eller «fylgje», og som et av dyrene Odin kan skape seg om til gjennom et «hamskifte» ved hjelp av «seid»/«transe» (Ambrosiani 1983:26; Hedeager 1999b:108–111; 2004:230–231; Magnus 2005). Fuglene er tolket både som ravner og ørner og settes i forbindelse med Odin-mytene (se Røstad 2008 med videre referanser). Spesifikt er det også foreslått at fugleformede spenner forestiller nettopp ravner, og at det har vært vanlig å bære en spenne ved hver skulder som representasjoner av Hugin og Munin på kvinnedrakten (Petersen 1990; 2003:290). På den annen side er det påpekt at spennene ligner rovfugler og derfor har en klar assosiasjon

til falkonerer (Jennbert 2007), en jaktform som ble innført til Skandinavia som en aristokratisk praksis i løpet av 500-tallet e.Kr. (Vretemark 2013). Denne jaktformen og livsstilen var i Norden knyttet til krigerideologien, og rovfuglmotivene opptrer også på krigerelitens våpenutstyr (Lie 2018:731). Ørnen er blant rovfuglene som kan ha blitt dressert til jakt, og trekkes også frem som en viktig fugl som gjerne gestalter Odin. Det såkalte Vendelörn-motivet er også kjent fra Frankrike, Tyskland og England, og opptrer i sammenheng med Romerrikets oppløsning. Ørnen var for øvrig byen Romas symbol og sterkt forbundet med både keiserne og det romerske gudepanteonet, hvilket kan ha påvirket germanerne (Molin 2000:193–195).

Fuglesymbolikken i forbindelse med våpen kjennes i norsk sammenheng så godt som utelukkende fra Åker i Hedmark, der den opptrer på flere av gjenstandene i det kjente Åkerfunnet. Våpenrelatert utstyr med fuglesymboler er imidlertid assosiert med det overregionale ledersjiktet/krigeraristokratiet, nevnt ovenfor (Dickinson & Härke 1992; Hedeager 1999a:233; 2004:244; Dickinson 2005). Denne forbindelsen til krigeraristokratiet, dvs. et samfunnssjikt som representerte en klar maktposisjon i merovingertidssamfunnet, samt dette sjiktets relasjon til den øverste blant gudene, nemlig Odin, har trolig bidratt til at symbolet har blitt oppfattet som et maktsymbol. Denne betydningen kan dessuten ha blitt forsterket gjennom maktelitens befatning med jakt med rovfugler. Da Åker er et av de viktigste østnorske sentrene i merovingertid (Hagen 1992), er det også forståelig at det er nettopp her vi finner våpenutstyret med denne typen symbolikk.

Fuglefiguren fra Rømmen store kan i likhet med Rømme-spennen kanskje sees som et tidlig uttrykk for fuglesymbolikkens utbredelse i Hedmark. Funnspredningen av fugleformede spenner (av typen «fuglefibler») fra merovingertid er en annen faktor som fremhever Hedmarkens sentrale posisjon og ikke minst karakteriserer bruken av fuglen som maktsymbol i regionen. I 2008 fantes totalt ti spenner i Norge, hvorav to var funnet på Åker i Hamar og en på By i Løten (Røstad 2008), noe som understreker Åkers posisjon som sentralsted med Løten som viktig støtteområde i merovingertid. En oversikt over funn innlevert til KHM, samt søk i Unimus' gjenstandsdatabase, viser at antallet funn har steget til rundt ca. 57 totalt på landsbasis per mai 2019 (se figur 8.4 og tabell 8.1). Hedmark dominerer fremdeles i funnbildet og er et av fylkene med flest funn (16 stk.). Sammen med Østfold, der det er gjort 18 funn, er Hedmark for øvrig det eneste fylket med over 10 funn. Hovedvekten av de andre fylkene har i underkant av fem funn. Innad i Hedmark konsentrerer funnene seg til Ringsaker, Hamar og Løten.

Figur 8.4. Kart over fuglespenner funnet i Norge per mai 2019. Kart: Ingvild Tinglum Bockman, KHM.

NR	Museumsnr.	Gård	Kommune	Fylke
1	T18649/a	Sandvik	Jøa, Fosnes	Nord-Trøndelag
2	T27628	Eggen	Levanger	Trøndelag
3	T26920	Vennevold	Sunnadal	Møre og Romsdal
4	T27687	Grøtta	Rauma	Møre og Romsdal
5	S4260	Ferkingstad	Karmøy	Rogaland
6	C8292	Lunde	Farsund	Vest-Agder
7	A2018/729	Lindem nordre	Sauherad	Telemark
8	C23175	Nordrum	Larvik	Vestfold
9	C39063/b	Manvik	Larvik	Vestfold
10	A2016/201	Manvik	Larvik	Vestfold
11	A2017/1320	Manvik	Larvik	Vestfold
12	A2017/1078	Elgestad østre	Nøtterøy	Vestfold
13	C58110	Gjesvald nordre/søndre	Hole	Buskerud
14	C58785	Seielstad søndre	Sør-Fron	Oppland
15	C59329	Listad	Sør-Fron	Oppland
16	C60125	Gile	Østre Toten	Oppland
17	A2019/911	Midtre Gaarder 109/1	Østre Toten	Oppland
18	A2019/910	Dynna 239/1	Gran	Oppland
19	A2019/907	Almø 84/1	Stange	Hedmark
20	A2019/908	Huseby 77/1	Stage	Hedmark
21	C50641	Åker	Hamar	Hedmark
22	C53469/1	Åker	Hamar	Hedmark
23	A2019/909	Vestre Hanum 179/1	Hamar	Hedmark
24	C58300	Ringsaker prestegård	Ringsaker	Hedmark
25	C61471	Gaalaas	Ringsaker	Hedmark
26	A2017/731	Jessnes nedre	Ringsaker	Hedmark
27	A2017/732	Asla	Ringsaker	Hedmark
28	A2018/864	By vestre m/gatejordet	Ringsaker	Hedmark
29	A2018/1499	Kvalstad	Ringsaker	Hedmark
30	A2019/202	Flisaker 11/1	Ringsaker	Hedmark
31	A2019/218	Rør 202/1	Ringsaker	Hedmark
32	C9521	By	Løten	Hedmark
33	C61380	Storhov	Elverum	Hedmark
34	A2017/594	Sorknes søndre	Grue	Hedmark
35	C56532/4	Holter nedre	Nes	Akershus
36	C61472	Foss nordre	Sørum	Akershus
37	A2018/1142	Sørum søndre	Sørum	Akershus
38	A2017/1382	Hov	Fet	Akershus
39	C56186	Bygdøy kongsgård	Oslo	Oslo
40	A2016/801	Løken	Våler	Østfold
41	A2018/311	Evje m/Vang søndre	Rygge	Østfold
42	C58525	Hovland	Råde	Østfold
43	C59577/25	Missingen	Råde	Østfold
44	C61473	Huseby	Råde	Østfold
45	A2018/319	Huseby	Råde	Østfold

NR	Museumsnr.	Gård	Kommune	Fylke
46	2016/1182	Huseby 42/1	Råde	Østfold
47	A2018/1037	Jørsøe store	Råde	Østfold
48	A2016/879	Lundeby	Råde	Østfold
49	A2016/1088	Borge	Råde	Østfold
50	A2017/337	Lundeby	Råde	Østfold
51	A2018/262	Kåpegodt	Råde	Østfold
52	A2018/279	Hauge nordre	Fredrikstad	Østfold
53	C57429/2	Glemminge vestre/ Nøkleby vestre	Fredrikstad	Østfold
54	A2018/979	Nordby	Halden	Østfold
55	A2019/858	Bø mellom 192/1	Halden	Østfold
56	A2019/859	Bø mellom 192/1	Halden	Østfold
57	A2019/889	Bø mellom 192/1	Halden	Østfold

Tabell 8.1. Oversikt over funn av fugleformede spenner i Norge. C, S og T indikerer museumsnummer og A indikerer aksjesjonsnummer.

Den store ansamlingen av fuglesymboler til de sentrale områdene av Hedmark danner bakteppet for den lille fuglespenningen fra Rømma. Rømma-spenningen og den lille fugleformede figuren fra nabogården kan tyde på at fuglesymbolikken i området har røtter tilbake til eldre jernalder. Det er imidlertid først i løpet merovingertid at fuglemotivet virkelig får gjennomslagskraft. Funnet på en samlingsplass i et utkantsområde vitner fuglespenningen om forbindelser både til den sentrale makten på Åker og andre sentralbygder i Hedmark, men også til en norrøn gudeverden. Akkurat hvem denne spenningen tilhørte og hvordan den endte opp på et kokegropfelt på Rømma, får vi nok aldri vite. Spenningen gir likevel både kunnskap om og et innblikk i de omfattende kontaktnettene som fantes i området i merovingertid.

8.4 ABSTRACT: THE MEROVINGIAN PERIOD IN HEDMARK IN A BIRD'S-EYE VIEW

Metal detecting at a cooking pit site at Rømma in Løten, Hedmark (discussed in chapter 7), lead to the discovery of a brooch formed like a bird. The brooch is unusual and has no exact parallels. This paper presents the bird brooch and discusses its chronological dating to the early Norwegian Merovingian Period, ca. 550 AD. Similar and associated iconography within the Hedmark region is considered, and we discuss why and how the brooch ended up at the cooking pit site. The aim of the paper is to consider the bird brooch from Rømma in a wider context and thus to regard it as part of a distinct tradition surrounding bird images in this period that is associated with a supra-regional warrior elite in Hedmark.

8.5 LITTERATUR

Almgren, Oscar og Birger Nerman

1923 *Die ältere Eisenzeit Gotlands : nach den in Statens historiska museum, Stockholm, aufbewahrten Funden und Ausgrabungsberichten*. Monografier (Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitets akademien), vol. No 4. Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien, Stockholm.

Ambrosiani, Bjørn

1983 Regalia and symbols in the boat-graves. I *Vendel period studies : transactions of the Boat-Grave Symposium in Stockholm, February 2–3, 1981*, vol. 2, redigert av Jan Peder Lamm og Hans-Åke Nordström, s. 23–30. Studies (Statens historiska museum), vol. 2. Statens historiska museum, Stockholm.

Axboe, Morten

1999 The year 536 and the Scandinavian gold hoards. *Medieval Archaeology* 43:186–188.

Bøe, Johs

1923 Norske guldfund fra folkevandringstiden. *Bergen Museums Årbok, Historisk-Antikvarisk rekke* 1920–21(2).

Carver, Martin O. H.

2005 [1998] *Sutton Hoo : burial ground of kings?* Repr. with revisions. British Museum Press, London.

Dahl, Barbro

2016 Relations between burials and buildings in the Iron Age of Southwest Norway. I *The Agrarian life of the North 2000 BC – AD 1000 : studies in rural settlement and farming in Norway*, redigert av Frode Iversen og Håkan Petersson, s. 93–116. Portal, Kristiansand.

- Dickinson, Tania og Heinrich Härke
1992 Early Anglo-Saxon shields. *Archaeologica*, vol. 110. The Society of Antiquaries of London, London.
- Dickinson, Tania M.
2005 Symbols of Protection: The Significance of Animal-ornamented Shields in Early Anglo-Saxon England. *Medieval Archaeology* 49(1):109–163.
- Engelhardt, Conrad
1869 *Vimose-Fundet*, København.
- Engevik, Asbjørn
1995 Fuglenåler fra folkevandringstid: en komparativ analyse av det fenno-skandinaviske materialet. A. Engevik, Bergen.
- Fredriksen, Per Ditlef, Elna Siv Kristoffersen og Udo Zimmermann
2014 Innovation and Collapse: Bucket-Shaped Pottery and Metalwork in the Terminal Migration Period. *Norwegian Archaeological Review* 2014:1–22.
- Gjerpe, Lars Erik
2001 Kult, politikk, fyll, vold og kokegropfeltet på Hov. *Primitive Tider* 2001:5–17.
- Gudesen, Hans Gude
1980 *Merovingertiden i Øst-Norge kronologi, kulturmønstre og tradisjonsforløp*. Varia, vol. 2. Universitetets oldsaksamling, Oslo.
- Hagen, Anders
1992 Kort innføring i Åkers arkeologi. I Økonomiske og politiske sentra i Norden ca. 400 – 1000 e.Kr. Åkerseminaret, Hamar 1990, s. 13–22, Universitetets Oldsaksamling skrifter. Ny rekke, vol. 13. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Hamerow, Helena
2002 *Early medieval settlements: the archaeology of rural communities in Northwest Europe, 400–900*. Oxford University Press, Oxford.
- Hedeager, Lotte
1999a Skandinavisk dyreornamentikk. Symbolsk representasjon af en førkriste kosmologi. I *Et Hus med mange rom: vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen*, Bind A, redigert av Ingrid Fuglestedt, Terje Gansum, Arnfrid Opedal og Bjørn Myhre, s. 219–237. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
1999b *Skygger av en annen virkelighet: oldnordiske myter*. Pax, Oslo.
2004 Dyr og andre mennesker – mennesker og andre dyr. Dyreornamentikkens transcendentale realitet. I *Ordning mot kaos: studier av nordisk førkristen kosmologi*, redigert av Catharina Raudvere, Anders Andrén og Kristina Jennbert, s. 219–252. Nordic Academic Press, Lund.
- 2005 Scandinavia. I *The New Cambridge Medieval History Volume I c.500–c.700*, vol. 92, redigert av Paul Fourcade, s. 496–523. Cambridge University Press, Cambridge.
- Helgen, Geir
1975 En ny flik av Åkerkomplekset. Rustadbakken på Løten. *Nicolay arkeologisk tidsskrift* 21.
- Holst, Mads Kähler
2010 Inconsistency and stability – Large and small farmsteads in the Village of Nørre Snede (Central Jutland) in the first millennium AD. I *Gedächtnis-Kolloquium Werner Haarnagel (1907–1984): Herrenhöfe und die Hierarchie der Macht im Raum südlich und östlich der Nordsee von der Vorrömischen Eisenzeit bis zumfrühen Mittelalter und zur Wikingerzeit: 11.–13. Oktober 2007, Burg Bederkesa in Bad Bederkesa*, s. 155–179. Settlement and Coastal Research in the Southern North Sea Region = Siedlungs- und Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet vol. 33. Marie Leidorf, Rahden/Westf.
- Iversen, Frode
1999 *Var middelalderens lendmannsgårder kjerner i eldre godssamlinger? en analyse av romlig organisering av graver og eiendomsstruktur i Hordaland og Sogn og Fjordane*. Arkeologiske avhandlinger og rapporter fra Universitetet i Bergen, vol. 4. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.
2013 Big bang, lordship or inheritance? Changes in the settlement structure on the threshold of the Merovingian Period, South-Eastern Norway I *Hierarchies in rural settlements*, redigert av Jan Klápště, s. 341–358. Rurality, vol. IX. Brepolis, Turnhout.
- Jennbert, Kristina
2007 The mania of the time. Falconry and bird brooches at Uppåkra and beyond. I *On the road. Studies in honour of Lars Larsson*, redigert av Birgitta Härdh, Kristina Jennbert og Deborah Olausson, s. 24–28. Acta Archaeologica Lundensia in 4°, vol. 26. Almqvist & Wiksell International, Lund.
- Kaliff, Anders og Olof Sundqvist
2004 *Oden och Mithraskulten: religiös ackulturation under romersk järnålder och folkevandringstid*. Occasional papers in archaeology (trykt utg.), vol. 35. Uppsala University, Uppsala.
- Kristoffersen, Elna Siv
1995 Transformation in Migration Period Animal Art. *Norwegian Archaeological Review* 28:1–17.

- Lie, Ragnar Orten
2018 Falconry, falcon-catching and the role of birds of prey in trade and as alliance gifts in Norway (800–1800 AD) with an emphasis on Norwegian and later foreign participants in falcon-catching. I *Raptor and human : falconry and bird symbolism throughout the millennia on a global scale : publication in considerable extension of the workshop at the Centre for Baltic and Scandinavian Archaeology (ZBSA) in Schleswig, March 5th to 7th 2014*, vol. 1.1-1.4, redigert av Oliver Grimm og Karl-Heinz Gersmann, s. 727–770. Advanced studies on the archaeology and history of hunting. Wachholtz, Kiel.
- Ljungkvist, John
2006 En hiar atti rikR : om elit, struktur och ekonomi kring Uppsala och Mälaren under yngre järnålder = En hiar atti rikR : on elite, structure, and economy around Uppsala and Mälaren in the late Iron Age, En hiar atti rikR : on elite, structure, and economy around Uppsala and Mälaren in the late Iron Age, Uppsala universitet, Inst.för arkeologi och antik historia, Uppsala.
- Magnus, Bente
1999 Monsters and birds of prey. Some reflections on form and style of the Migration period. I *The making of kingdoms : papers from the 47th Sachsensymposium, York, September 1996*, vol. 10, redigert av Tania Dickinson og David Griffiths, s. 161–172. Anglo-Saxon studies in archaeology and history. Oxford University, Committee for Archaeology, Oxford.
2002 Ørnen flyr – om stil I i Norden. *Hikuin* 29:105–118.
2005 *Fuglen, dyret og mennesket – i nordisk jernalderkunst*. Nordisk jernalder, vol. b. 2. Borgen, Valby.
- Martens, Irmelin
1969 Gravfeltet på By i Løten, Hedemark. *Universitetets Oldsaksamling Årbok* 1965–66:11–148.
- Molin, Fredrik
2000 Örnen i Vreta – om vendeltida prestige och symbolism utifrån ett fynd i Vreta kloster, Östergötland. I *Människors platser : tretton arkeologiska studier från UV*, vol. 31, redigert av Lars Ersgård, s. 185–198. Skrifter (Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar). Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm.
- Moreland, John
2018 AD536 – Back to nature? *Acta Archaeologica* 89(1):91–111.
- Munch, Jens Storm
1965 Borg og bygd. Studier i Telemarks eldre jernalder. *Universitetets Oldsaksamling Årbok* 1962:7–175.
- Myhre, Bjørn
1987 Chieftains' graves and chiefdom territories in South Norway in the Migration Period. *Studien zur Sachsenforschung* 6:169–187.
2002 Landbruk, landskap og samfunn 4000 f.kr. – 800 e.kr. I *Norges landbruks historie, bind I. Jorda blir levevei: 4000 f.kr. – 1350 e.kr.*, redigert av Bjørn Myhre og Ingvild Øye, s. 11–213. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Narmo, Lars Erik
1996 „Kokekameratene på Leikvin” Kult og kokegroper. *Viking LIX*:79–100.
- Nybruget, Per Oscar
1976 Gravfeltet på By i Løten. *Lautin. Lokalhistorisk årbok for Løten* 1976:3–9.
- Näsman, Ulf
1998 The Scandinavians' View of Europe in the Migration Period. I *The World-view of prehistoric man: papers presented at a symposium in Lund, 5–7 May 1997, arranged by the Royal Academy of Letters, History and Antiquities along with The Foundation Natur och kultur, publishers*, redigert av Lars Larsson og Berta Stjernquist, s. 103–121. Konferenser (Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien), vol. 40. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Pedersen, Ellen Anne
1999 Transformations to sedentary farming in eastern Norway: AD 100 or 1000 BC. I *Settlement and Landscape proceedings of a conference in Århus, Denmark May 4–7 1998*, redigert av Charlotte Fabech og Jytte Ringtvedt, s. 45–52. Jutland Archaeological Society, Århus.
- Petersen, Peter Vang
1990 Odins ravne. I *Oldtidens ansigt: til Hendes Majestet Dronning Margrethe II 16. april 1990 = Faces of the past*, redigert av Lennart Larsen, Rikke Agnete Olsen og Poul Kjærsum, s. 160. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, København.
2003 Krigerkunst, tro og symbolik. I *Sejrens triumf. Norden i skyggen af det romerske Imperium*, redigert av Lars Jørgensen, Birger Storgaard og Lone Gebauer Thomsen, s. 286–294. Nationalmuseet, København.

- Rødsrud, Christian Løchsen
2012 What can a little bird tell if all good things come in threes? Triple cups and bird-shaped pottery as representations of ritualized feasting goods. I *N-TAG TEN. Proceedings of the 10th Nordic TAG conference at Stiklestad, Norway 2009*, redigert av Ragnhild Berge, Marek E. Jasinski og Kalle Sognnes, s. 41–52. BAR international Series, vol. 2399. Archaeopress, Oxford.
- 2016 Why did pottery production cease in Norway during the transition to the Late Iron Age? I *The Agrarian Life of the North 2000 BC – AD 1000. Studies in Rural Settlement and Farming in Norway*, redigert av Frode Iversen, Petterson, Håkan, s. 77–92. Portal, Kristiansand.
- Rønneseth, Ottar
1981 Den jærskke garden. Framvekst, vidareutvikling og oppløysing. I *Jærboka. Bind 3 Kulturhistoria*, redigert av Kåre Arnstein Lye.
- Røstad, Ingunn Marit
2008 Fugl eller fisk? En liten fugleformet spenne fra merovingertid. *Viking* LXXI:103–114.
- 2016 Smykkenes språk: Smykker og identitetsforhandlinger i Skandinavia ca. 400–650/700 e.Kr, Universitetet i Oslo, Det humanistiske fakultet, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Oslo.
- 2018 The immortal brooch. The tradition of great ornamental bow brooches in Migration and Merovingian Period Norway. I *Charismatic objects : from Roman times to the Middle ages*, redigert av Marianne Vedeler, Ingunn Marit Røstad, Siv Kristoffersen og Ann Zanette Tsigaridas Glørstad, s. 73–101. Cappelen Damm akademisk, Oslo.
- I trykk The Åker Assemblage — Fit for a King? A New Account and Discussion of a Collection of Treasure of the Norwegian Merovingian Period. *Medieval Archaeology*.
- Schetelig, Haakon
1911 Smaa bronsespender fra folkevandringstiden. *Oldtiden. Tidsskrift for norsk forhistorie* I (1910):51–99.
- Schøning, Gerhard
1777 [1775] Reise gjennom Hedemarken. *Lautin. Lokalhistorisk årbok for Løten* 1977 (særutgave).
- Simple, Sarah og Alexandra Sanmark
2013 Assembly in North West Europe: Collective Concerns for Early Societies? *European Journal of Archaeology* 16(3):518–542.
- Shetelig, Haakon
1925 *Norges forhistorie: problemer og resultater i norsk arkæologi*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie A. Forelesninger, vol. 5a. Novus Press, Oslo.
- Skre, Dagfinn
1998 *Herredømmet : bosetning og besittelse på Romerike 200–1350 e. Kr.* Acta humaniora 32. Universitetsforlaget, Oslo.
- Solberg, Bergljot
2000 *Jernalderen i Norge : ca. 500 f.Kr. –1030 e.Kr.* Cappelen Akademisk, Oslo.
- Stenberger, Mårten
1933 Öland under äldre järnåldern: en bebyggelsehistorisk undersökning. Monografier, vol. 19. Akademien, Stockholm.
- 1979 *Det forntida Sverige*. 3. uppl. AWE/Gebers, Stockholm.
- Stenholm, Ann-Mari Hållans
2012 *Fornminnen : det förflutnas roll i det förkristna och kristna Mälardalen. Vågar till Midgård*, vol. 15. Nordic Academic Press, Lund.
- Sørensen, Steinar
1976 Hov og fjerding. Noen tanker om Løtenbygda førkristen tid. *Lautin. Lokalhistorisk årbok for Løten* 1976:10–21.
- 1977 Funn og fortidsminner fra Stor-Finstad. *Lautin. Lokalhistorisk årbok for Løten* 1977:8–16.
- 1978 Fortidsminner i Løten. *Lautin. Lokalhistorisk årbok for Løten* 1978:3–23.
- Vretemark, Maria
2013 The Vendel Period royal follower's grave at Swedish Richeby as starting point for reflections about falconry in Northern Europe. I *Hunting in northern Europe until 1500 AD : old traditions and regional developments, continental sources and continental influences : papers presented at a workshop organized by the Centre for Baltic and Scandinavian Archaeology (ZBSA), Schleswig, June 16th and 17th, 2011*, vol. Band 7, redigert av Oliver Grimm og Ulrich Schmölcke. Schriften des Archäologischen Landesmuseums. Archäologischen Landesmuseum und dem Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie in der Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen Schloss Gottorf. Wachholtz, Neumünster.
- Welinder, Stig
1975 *Prehistoric agriculture in Eastern Middle Sweden : a model for food production, population growth, agricultural innovations, and ecological limitations in prehistoric Eastern Middle Sweden 4000 B.C.–A.D. 1000*. Acta archaeologica Lundensia. Series in 8° minore, vol. 4, Bonn.
- Widgren, Mats
2012 Climate and causation in the Swedish Iron Age: learning from the present to understand the past. *Geografisk Tidsskrift – Danish Journal of Geography* 112(2):126–134.

Wiker, Gry

2008 Balders død – en krigerinitiasjon? En ikonografisk tolkning av „Drei-Götter-brakteatene”. I *Facets of archeology: essays in honour of Lotte Hedeager on her 60th birthday*, redigert av Konstantinos Chilidis, Julie Lund og Christopher Prescott, s. 509–525. Oslo arkeologiske serie, vol. 10. Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo, Oslo.

Williams, Howard

1998 Monuments and the past in early Anglo-Saxon England. *World Archaeology* 30(1):90–108.
 2013 Death Memory and Material Culture. Catalytic commemoration and the Cremated dead. I *The Oxford handbook of the archaeology of death and burial*, redigert av Sarah Tarlow og Liv Nilsson Stutz, s. 195–208. Oxford University Press, Oxford.

Ystgaard, Ingrid

2014 Krigens praksis: Organisert voldsbruk og materiell kultur i Midt-Norgeca. 100–900 e.Kr, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det humanistiske fakultet, Institutt for historie og klassiske fag.

Zachrisson, Torun

1994 The Odal and its manifestations in the Landscape. *Current Swedish archaeology* 2:219–238.
 2011 Property and Honour – Social Change in Central Sweden, 200–700 AD Mirrored in the Area around Old Uppsala. I *Arkæologi i Slesvig: Sonderband „Det 61. Internationale Sachsensymposion 2010” Haderslev, Danmark* redigert av Linda Boye, s. 141–156. Wachholtz, Neumünster.

Ødegaard, Marie

2018 Tinginstitusjonens alder i Skandinavia belyst ved arkeologi og stedsnavnsgranskning – samsvar eller ikke? *Viking* LXXXI:89–116.

Ørsnes, Mogens

1966 *Form og stil i Sydskandinaviens yngre germanske jernalder*. Nationalmuseets skrifter, Arkæologisk-historisk række, vol. 11. Nationalmuseet, København.